

УДК 930+94(476)

Александар Гронски*

*Институт за светску економију и
међународне односе «Е.М. Примаков» Руске
академије наука, Москва, Руска Федерација*

ФУНКЦИОНИСАЊЕ КОНТРОЛИСАНОГ ИСТОРИЈСКОГ ПАМЋЕЊА У БЕЛОРУСИЈИ

Сажетак

Аутор истражује механизме стварања конструисаног историјског памћења у Белорусији. Показане су разлике између конструисаног и природног историјског памћења, а наведени су и примери.

Кључне речи: Белорусија, конструисано историјско памћење, отаџбински ратови, Пољски устанак, академик Е.Ф. Карски

За управљање становништвом ове и других држава, различите политичке снаге користе различите скупове метода. Један од њих је контрола над сликом прошлости. Прошлост постаје позната садашњим поколењима не само из научних студија (које нису свима разумљива, позната и доступна), већ из података садржаних у школским уџбеницима историје, поставкама музеја, причама старијих рођака, породичних

* Виши научни сарадник Сектора Белорусије, Молдавије и Украјине Центра постсовјетских истраживања Института за светску економију и међународне односе „Е.М. Примаков“ Руске академије наука, доктор историјских наука, доцент

легенди итд. Једном речју, обичан човек схвата историју не у њеној строго научној варијанти, већ у њеној «народној» верзији, која је, наравно, поједностављено приказана. Треба разумети да научна истраживања такође не одговарају увек реалности, јер научници добијају финансије или од државе или од заинтересованих политичких субјеката. А то се, потом, и те како одражава на објективност истраживања, при чему се понекад уносе и вредносни судови истраживача. Садржаји школских уџбеника или музејских изложби (ако је музеј државни) прожети су идеологијом. Наведено контролишу власти, те представља званичну верзију историје. Међутим, сведочења рођака-очевитаца или породичне легенде власт није у стању потпуно да контролише. На крају, ако држава или друге политичке снаге стварају сопствену верзију историје, она може да се не подудара или чак противуречи «народној» верзији. У том случају догађа се да политички субјекти и друштво «памте» различите верзије једне те исте историје, после чега избија борба за представљање свога погледа на то, «како је заиста било», за сопствену верзију историјског сећања. Историјско сећање, које презентује политички субјекти, укључујући и државу, не подудара се увек са историјским сећањем народа. Ако је за народ историјско сећање релативно природно, тј. у малом степену је изложено идеолошкој обради, онда је за политичке субјекте неопходна конкретна верзија историјског сећања, која оправдава њихово право на политичку доминацију или бар постојање датог политичког субјекта. Зато се историјско сећање подвргава корекцији.

Због свега напред изложеног, можемо речи да је природно историјско сећање скуп пренетих са колена на колена историјских информација различитог степена веродостојности, које се формирају у друштву под утицајем реакције на преживљене историјске догађаје.

Контролисано историјско сећање је скуп историјских података најчешће субјективних или митолошких, које су створила и подржала заинтересована лица ради постизања сопствених циљева.

Смисао контролисаног историјског сећања је у том да оно није природно, створено је уз помоћ манипулације, наглашавања

оног што није суштинско или није толико битно за масу, али је важно за узак круг људи. Контролисано историјско сећање може бити сећање малих група, које, добивши могућност спровођења у живот својих идеја, нуде целом друштву своје историјско сећање као опште. Зато, да би се оно одомаћило, процес је неопходно контролисати. Некада се неопходни елементи за формирање контролисаног сећања појављују путем фалсификовања. Појављује се «измишљено сећање», по којем се одређени догађаји у оквирују интерпретираним и одговарајуће уређеним успоменама, а то су напосто фалсификати. За ширење и чување контролисаног историјског сећања користе се административне и интелектуалне мере, а ако је потребно блокира се појава интелектуалне мисли, које се критички односи према вредностима контролисаног историјског сећања. Као пример таквог контролисаног сећања могу послужити националне историје из периода распада СССР и стварање независних држава.

Пример природног историјског сећања у Русији и, по свему судећи, на постсовјетском простору у целини, може послужити сећање на Велики отаџбински рат 1941-1945. године.¹ Колико год заинтересовани појединци, па чак и групе људи покушавају да пронађу у догађајима овог рата неке доказе да није све било тако, друштво не реагује на то. Природно историјско сећање се не намеће, оно не може да се контролише. Оно је опште место у сећањима масе људи. И ово природно историјско сећање прилично је тешко искоренити или пак пригушити. Чак је и на почетку XXI века историјско сећање о Великом отаџбинском рату природно, јер су још увек живи они који су рат преживели и зато што се за време рата и после њега појавио прилично велики број извора – у почетку у облику докумената, а затим у облику сећања, која су одражавала ставове о рату и вредновала догађаје. Све је то чинило један корпус чињеница, које су се у маси међусобно потврђивале и као такве прелазиле у емоције, а које су још, потом, потврђиване и искуствима ратних ветерана.

1   Веома много примера везаних за постојање историјског сећања о Великом Отаџбинском рату може се наћи у књизи Г.А. Бордјугова „Ратови сећања` на постсовјетском простору“ (М.: АИРО-XXI, 2011).

Што се тиче ранијих догађаја ту је са историјским сећањем сложеније. Прошло је већ много времена, нема очевидаца, који би могли рећи како је све било. Тачније, како су они све видели. Далеки догађаји засењени су наредним догађајима, који се доживљавају емоционалније, јер постоје очевици, њихово искуство. Што се тиче евроазијског простора мора се узети у обзир још и то да је историјско сећање о свим дореволуционарним догађајима било озбиљно „нашминкано“ совјетском идеологијом, која је као и свака друга идеологија, наглашавала неке догађаје, занемаривала друге и стављала одређене акценте. Природно историјско сећање слаби у односу на удаљеније догађаје, јер је структура, која одражава тренутно стање друштва прилично динамична. Узгред, 2012. година може бити добар пример. За Русију је она била троструки јубилеј. Прво (хронолошким редоследом) 1150-та годишњица рођења руске државности, друго, 400 година од формирања народне војске Мињина и Пожарског и догађаја који следе и треће, 200-та годишњица Отаџбинског рата 1812. године. Не треба дуго размишљати да би се наслутило на који је од ових догађаја обрађена већа пажња. Наравно, на последњи. Али без прва два догађаја трећи се, напросто, не би могао десити. А с обзиром на то да данашњи Дан народног јединства у Русији упућује грађане управо на сећање из 1612. године, онда би се могло претпоставити да би баш та 400-та годишњица ослобођења Москве од пољске војске требало бити главни датум 2012. године, али све је засенио догађај ближи данашњици. Зато што на природно историјско сећање утиче много чинилаца. А ако заинтересована лица покушавају да га потисну, замене конструисаним историјским сећањем, они то почињу да раде од старијих догађаја. Тако се, на пример, у Белорусији дешава са Отаџбинским ратовима. **Покушаји блокирања природног историјског сећања о догађајима из Великог отаџбинског рата осуђени су на неуспех, па акција почиње издалека – замена представе о Отаџбинском рату 1812. године.² Ако замените један Отаџбински рат, који се одиграо 1812.године, путем стварања контролисаног**

2   Анализа тренутног стања идеје о 1812. години погледај: Гронски А.Д. Проблем интерпретације Отаџбинског рата 1812. године у Белорусији. //Војна историја Русије XIX – XX века. Материјали V Међународне војно-историјске конференције. СПб: Издавачко предузеће СПбГУТД, 2012. – С.14 – 29.

историјског сећања, у будућности можете преузети и други – Велики Отаџбински рат 1941-1945. године. Механизам порицања је у оба случаја идентичан. Покушај да се у Белорусији уклони помињање да је рат 1812. године против Наполеона био Отаџбински није био нарочито успешан. Ову идеју усвојио је само узак круг људи, који се придржавају националистичких ставова. Друштво је масовно прихватало рат из 1812. године као Отаџбински, те напомена да је рат Отаџбински мора се вратити у школски уџбеник историје.³ Претходни уџбеник није напомињао тако нешто.⁴ Ипак, не можемо не рећи да је за одређени круг људи, рат из 1812. године престао бити Отаџбински. Такође, може бити да је тај круг људи решио да десакрализацију Отаџбинског рата настави на новом нивоу. **Године 2019. председник Белорусије А.Г. Лукашенко изјавио је да „сви ови ратови – нису наши ратови“. А онда је прецизирао које ратове има на уму: Отаџбински рат 1812. године, Први светски рат и Велики Отаџбински рат.** После чега је поновио: „То нису били наши ратови“.⁵ Недељу дана касније белоруски председник је опет рекао: „Ми смо ратовали, већ сам говорио, ми смо ратовали у туђим ратовима, увек смо губили у тим ратовима више од било кога, почевши од Наполеона. Своју економију, своје људе. Још једном подвлачим. То нису били наши ратови.“⁶ Реакција јавности на ову изјаву била је очекивана, након чега су белоруски пропагандисти брзо морали да објасне како су речи А. Лукашенка извучене из контекста.

Неопходно је бити свестан да историјско сећање, били природно или контролисано, јесте одређена митолошка конструкција. Само са једном разликом. Мит, који лежи у стварању природног историјског сећања, јесте целовита

3 Паноў С.В., Марозава С.В., Сосна У.А. Гісторыя Беларусі Беларусі, канец XVIII–пачатак XX ст.: вучэб. дапам. для 8 га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. мовай навучання; пад рэд. У.А. Сосны. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2018. С. 12.

4 Марозава С.В., Сосна У.А., Паноў С.В. Гісторыя беларусі, канец XVIII – пачатак XX ст.: вучэбны дапаможнік для 9 га кл. устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання. – 2 е выд., дап. і перагледж. – Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2011. С. 15.

5 Интервју новинској агенцији «Хабар» (21.10.2019) // Званични интернет-портал председника Републике Белорусије. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/intervjju-informagentstvu-habar-22238/ (дата обраћања: 2.03.2020).

6 Цитат: Крат Д. Лукашенко: нема зveckања оружјем // Сетевое издание SB.BY. Белорусија данас. URL: <https://www.sb.by/articles/lukashenko-nikakogo-bryatsaniya-oruzhiem.html> (дата обраћања: 2.03.2020).

представа о догађају, док се конструкција, која се ослања углавном на за њега погодне, али при том често стварне, потврђене чињенице. Док мит, који лежи у основи контролисаног историјског сећања, не користи увек стварне, потврђене чињенице, те радије их креативно тумачи, ради формирања целовите представе. Ако ни тумачење чињенице, које је довело до фалсификата, не помогне, тада се чињенице просто измишљају. То се најчешће ради у тобоже научном окружењу, како би се код неупућеног у проблем створио утисак неке објективности. У савременој белоруској стварности најсветлији пример таквог конструисаног историјског сећања су текстови присталица концепције литвинизма.⁷

Одозго контролисано историјско сећање – прилично је интересантна ствар и сама по себи заслужује посебно истраживање. Још једна занимљива област – практична примена контролисаног историјског сећања, које се мења у зависности од промене режима, владара и политичког уређења. Оваква примена се може пратити на различитим примерима – као што су односи према догађајима из Првог светског рата у совјетско и постсовјетско време, према догађајима из грађанског рата у Русији у периоду совјетске власти, „перестројке“ и после распада СССР итд. Постоје и догађаји које контролисано историјско сећање нарочито чува. То су појаве, које су се десиле на периферији Руског царства за време његовог постојања. Контролисано историјско сећање на њих формирало се од стране локалних националиста, које је делимично користила совјетска власт у „пограничним областима“ као националну елиту младих совјетских република. Ти национализми, искључујући, вероватно, пољски и фински, нису представљали нарочито јак друштвени покрет, били су „маргинална форма културних и друштвено-политичких манифестација“⁸ па, према томе, нису могли претендовати на име „свог“ народа, али су то ипак радили. До револуције 1917. године локални национализми нису могли утицати на контролу историјског

7 Литвализам (литванство) – политичка идеологија, која савремено становништво Белорусије не сматра Словенима, већ Балтима, у крајњем случају, словенизованим Балтима. Дата идеологија створена је скупом фалсификата, које су у супротности са научним чињеницама. Аутора, који су одједанпут постали историчари-литвинисти, релативно је много – А. Тарас, В. Деружински, М. Голденков и др. Нико од њих нема историјско образовање.

8 Тишков В.А Шта је Русија и руски народ // ProetContra. 2007. мај-јун. – С. 34.

сећања због недостатка утицаја на масе. Међутим, након што су пререволюциони национализми стекли заступљеност у совјетским органима власти, добили су могућност да створе контролисано историјско сећања и да га шире међу масама. Део представника тих првих совјетских елита крајем 30-тих година био је потиснут, али историјско сећање, које су покушали представити као национално, искористиле су нове елите, које су их замениле. После распада СССР националне елите нових локалних држава почеле су тражити „борце за независност“ у прошлости. Положају тих бораца веома су одговарали активисти раних локалних националиста, уздигнути на ранг националних хероја, наравно, они су обновили све националне митове, којима су некада започели њихови национализми. И контролисано историјско сећање остало је исто, само мало померено са поља класно-друштвеног у национално-ослободилачко.

Истина, да би контролисано историјско сећање заменило природно сећање потребно је много радити. Овај посао мора бити ефикасан и високо професионалан. Јер ако у освит било каквих промена свакојаке инсинуације, зачињене националном реториком, одушевљена маса схвати као истину, онда после еуфорије од насталих промена, друштво постаје равнодушније према чудним изјавама, а део друштва, који није изгубио способност логичног размишљања, почиње критички да се односи према пређашњим изјавама. Управо у том периоду за елиту, која настоји да понуди контролисано историјско сећање, потребан је посебан професионализам и сналажљивост у пружању материјала, јер обична, често бесмислена реторика, састављена од парола, иза којих ништа не стоји, више не одговара идеолошки умиреном друштву. Данас је друштву потребна нека логична конструкција, способна прилично једноставно, на нивоу поједностављеног обрасца да направи представу о прошлости. Контролисано историјско сећање мора бити поједностављено. Иначе, ако његово представљање садржи научни капацитет, знатижељни могу пожелети да сами разумеју заврзламе и брзоплете конструкције догађаја и почну да читају изворе, а њихова знања представљају одређену опасност за контролисано историјско сећање. Међутим, ако уз прилично једноставну грађу чињеница свима све тобоже

јасно, онда за већину та сасвим једноставна логика развоја догађаја не изазива жељу за провером историјских извора о томе. Јер, све је ионако јасно. Једноставну чињеницу треба потврдити цитатима из извора или из истраживања, разумљиво, наручених. Ако је таквих цитата мало или их нема, можете једноставно да се позовете на ауторитет, али не и да га цитирате. На крају се ствара утисак да је тај ауторитет управо тако и мислио. То се, на пример, десило са стваралачким наследством академика Е.Ф. Карског.⁹ Творац науке о Белорусима као научне дисциплине, човек, који је себе сматрао „природним Белорусом“, по мишљењу заинтересованих особа, није могао да не верује у самосталност белоруског народа. Што се и одражава, на пример, у школским уџбеницима. Ту је отворено указано да је „творац белоруске научне лингвистике и науке о књижевности Евфимиј Федорович Карски у почетку белоруску заједницу сматрао „огранком руског народа“, а белоруски језик – као „западноруски огранак средњеруских наречја“. Сматрао је да учење белоруског језика не треба да иде даље од основне школе, а средње, више образовање и наука могу се обезбедити кроз „општеруски језик“. Надаље Е. Карски је образложио особеност Белоруса као самосталног словенског народа, разјаснио најважније фазе белоруског језика и његове специфичне особености.“¹⁰ Међутим, ако се прочитају оригинална дела Е.Ф. Карског неће се стећи такав утисак. Све до своје смрти 1931. године академик Карски није сматрао Белорусе засебним народом, а белоруски говор – засебним језиком. То се може проверити у његовим текстовима, на пример, у класичном тротомном делу „Белоруси“¹¹, а и према односу белоруских писаца 20-тих година XX века према

9 Евфимиј Федорович Карски (1861–1931) – академик, један од оснивача науке о Белорусима. Завршио је Мински духовни семинариј, Нежински историјско-филолошки институт, био је ректор Варшавског царског универзитета, редован члан Петербуршке академије наука, члан Чешке академије наука, директор Музеја антропологије и етнографије у Лењинграду. Био је изложен притиску од стране совјетске власти и белоруских националиста због својих западноруских ставова, сматрао је да су Белоруси део руског народа, а не посебан народ, белоруски језик посматрао је као дијалект руског језика.

10 Марозава С.В., Сосна У.А., Паноў С.В. Гісторыя беларусі, канец XVIII – пачатак XX ст.: вучэбны дапаможнік для 9-га кл. устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання. – 2-е выд., дап. і перагледж. – Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2011. С. 88.

11 Карский Е.Ф. Белоруси. В 3 т. Т.1. – Минск: Бел Эн, 2006. – С. 38, 41, 340, 357; Там же. Т. 3. Кн. 2. – Минск, 2007. – С. 374, 382 итд. При пажљивом читању дела Карског може се наћи мноштво доказа о томе како се односио према идеји самосталности белоруског народа и белоруског језика.

њему.¹² Мит о томе да је Е.Ф. Карски доказао самосталност како белоруског народа, тако и белоруског језика још увек се чува чак и међу истраживачима.¹³

Борба за контролу над историјским сећањем, дакле, у принципу је увек ту. Међутим, у одређеним периодима времена ова борба се заоштрава, јер губљење контроле од стране елите над историјским сећањем може негативно да се одрази на њену стабилност, као и на однос масе према њој. Управо зато се појединачно историјско сећање засебних група шири до општеномског¹⁴, јер се на други начин неке елите не могу очувати на власти (у овом случају не само политичка власт, већ и власт над разумом) и биле би принуђене да опет постану засебна група, која само претендује на изјаве у име свих.

Један од догађаја у Белорусији, у односу на који је природно историјско сећање практично (или уопште) нестало, а контролисано се није формирало као ефикасан механизам за стварања нације и националне мобилизације, јесте пољски устанак 1863-1864. године и његово гушење. Већ акценат на имену догађаја говори много. Ако се у Пољској он зове Јануарски, онда је све јасно – устанак је почео у јануару. То да је пољски – за Пољаке се само по себи подразумева. Док се у Белорусији срећу различити називи – устанак 1863-1864. године, Пољски устанак, Устанак у Пољској, Литванији и Белорусији и чак Устанак Кастуса Калиновског.

Поводом последњег назива може се рећи само да је он најнетачнији од набројаних. Јер Калиновског, прво, нису

12 Погледајте на пример, Белорусизација, 1920-те године: Документа и материјали. /Уклад. У.К. Коршук, Р.П. Плагонаў, І.Ф. Раманоўскі, Я.С. Фалей; Пад рэд. Р.П. Платонава і У.К. Коршука. – Мінск: БДУ, 2001. С. 245.

13 Сувалаў А.М. Праблема этнагенезу беларусаў угістарыя графііканца XVIII – пачатку XX ст. Аўтар эфера тдысертацыі насуісканневучонай ступені кандыдата 07.00.09 – гістарыяграфія, крыніцазнаўства і метадыгі старычнагада следавання. – Мінск: БДПУ, 2011.С. 6. Аўтор пише: «Сагласно концепцыі Е.Ф. Карског, Белоруси се прихватају за трећи самостални источнословенски народ». Међутим, сам Карски говорио је о белоруској народности само као делу руског народа.

14 У разговору са једним младим колегом крајем 2012. године могао сам чути да Отаџбински рат 1812. године није Отаџбински за Белорусе, јер су његови преци (не свих Белоруса, већ његови) ратовали на страни Наполеона. Затим је рекао, „објективна историја изучава се према историји свога рода“. Да човек може размишљати према другим категоријама, које су у то време биле непопуларне у друштву, једноставно није признавао. Није могао да објасни ни то како се односити према „објективним историјама“ других породица, ако се оне не буду подударале са његовом историјом.

звали Кастус, већ Викентиј Константин (ако је по пасошу). У световном животу њему су се обраћали са Викентије или Винсент (ако је по пољском), а у време устанка он се потписивао именом Константи, што на пољском значи Константин. Себе никада није звао Кастус Калиновски, и нико га тако није звао за његова живота. Друго, Калиновски уопште није био вођа устанка, да би устанак добио његово име. Калиновски је био вођа само дела побуњеника у северозападном делу, а поред тога, Калиновски није водио побуњенике ни током целог устанка, већ од јануара до марта 1863. и од лета 1863. године до краја устанка. Али то је била само формалност, јер су се мање-више активне борбе завршиле већ почетком лета 1863. године. Остатак времена Калински је био само номинални вођа побуњеника у региону.

Коришћење назива „Пољски устанак“ или „Устанак на територији Пољске, Литваније и Белорусије“ (некада се том географском попису додаје Украјина) указује само на једно – били чланови друштва спремни да признају то или не, идеологија побуњеника била је пољска, тј. усмерена на рађање пољске државе, а не никако белоруска, литванска или било која друга. Кад је реч о споровима око назива могуће је навести један пример из личног искуства. Године 2012. у једној дискусији са колегама из Минска догађаје из 1863-1864. године назвао сам Пољским устанком, после чега ми је старији професор замерио, рекавши да је то Устанак на територији Пољске, Литваније и Белорусије. Онда је објаснио разлику у смисаоном значају. Термин „Пољски устанак“ аутоматски упућује оне који га схватају да се побуњеници нису борили „за нашу и вашу слободу“, како би то хтели неки конструктори историјског сећања, већ су само решавали конкретан проблем – проблем обнове Пољске у границама из 1772. године. Ако се, пак, користи синтагма „Устанак на територији Пољске, Литваније и Белорусије“ онда се одмах појављује прилика да се смисле неки нови аспекти устанка. На пример, ако је устанак био на територији Белорусије, значи, у њему су учествовали Белоруси, који су се, може бити, борили за белоруску независност. То аутоматски води ка стереотипној представи да су Белоруси стално водили национално-ослободилачку борбу против било каквог угњетавања. Такве тврдње често

се могу чути од белоруских студената. Ако им затражите да конкретизују ту изјаву, наводећи примере борбе Белоруса за своје национално самоопредељење, тада се може чути да ту мисле на борбу са монголском најездом, учешће пољских одреда на страни Александра Невског у бици са крсташима (као и други догађаји који су се десили у XIII веку), затим Устанак из 1794. године под вођством А.Т.Б.Костјушка, затим Устанак 1830-1831. године, као и Устанак 1863-1864. године – све су то манифестације борби Белоруса за своју самосталност. Међутим, у време монголске најезде и Александра Невског тешко је говорити о Белорусима као етносу, тј. то није могла бити борба белоруског народа, јер тај народ још није постојао. И сви устанци из 1794, 1830-1831 и 1863-1864. године били су усмерени на очување или обнову пољске државе, тј. били су пољски устанци. Генерално, ако се вратимо на моју горепоменућу дискусију са колегом, питао сам га, зашто пак, на пример руско-јапански рат називамо баш руско-јапански, а не рат на територији Кореје, Кине и суседних мора? На шта сам добио као одговор опширно расуђивање, чија се суштина своди на следеће: ни руско-јапански рат, ни рат на територији Кореје и Кине итд. не утиче на белоруски понос, тако да се тај догађај може називати како год, а ако се каже „Пољски устанак“ уместо „Устанак на територији Пољске, Литваније и Белорусије“, онда се губи понос, наши су преци тобоже војевали за своју слободу. Наравно, против Русије. Узгред речено, назив „Устанак на територији Пољске, Литваније и Белорусије“ помало је нетачан са тачке истине, јер се он такође догодио и на територији савремене Украјине.

Назив „Устанак 1863-1864. године“ у принципу је неутралан у односу на сва идеолошка гледишта. Али, највероватније, управо зато се не користи као главни. Разлог је, видимо, јасан – догађаји тог времена се доживљавају сувише емоционално и митологизовано, при чему представници белоруског друштва користе старе шаблоне о белоруском трагу у устанку, како би указали да се он дешавао и на територији Белорусије. Ни њихови противници, разумевајући да изостанак указивања на циљеве побуњеника, у називу догађаја, повлачи за собом подршку вештачки створене интелектуалне конструкције, такође нису спремни да користе

термин „Устанак 1863-1864. године“, а ово је основно питање за разјашњавања историјске истине. Уопште, ако се спроведе аналогија, наглашавање какав је био тај устанак – „пољски“ или „на територији Пољске, Литваније и Белорусије“, слично је коришћењу термина за људе једне исте професије, или „наше“ и „стране“ ознаке „обавештајац“ или „шпијун“.

Заиста, најтачнији што се тиче назива може се сматрати „Пољски устанак 1863-1864. године“ или једноставно „Устанак 1863-1864. године“, али други случај не упућује се на ма какву дефиницију смисла устанка. Према томе, најтачнији од свих набројаних термина је „Пољски устанак“.

Савремено белоруско друштво се због нечега устручава да артикулише свој однос према Руском царству, осим ако он није негативан. Критика царства се може често срести, али изјаве о томе како је гушење Устанка 1863-1864. године омогућило да се у будућности развије белоруски национализам, који је постао основа за формирање скупа националних идеја и ковачница кадрова националних елита у раном периоду совјетске власти, из неког разлога не одзвањају превише. Наравно, званична царска администрација није неговала белоруске националне идеје, али није ни бранила њихово функционисање, будући да је у њима делимично видела противтежу широком пољском утицају, који се за руску елиту чинио опаснијим. Треба опет подсетити на тврдњу академика В.А.Тишкова да пољски и фински национализми у Руском царству нису представљали само културну манифестацију малих организација, узимајући на себе без питања право гласа у име велике друштвено-културне групе, већ су то били сасвим формиран покрети¹⁵. Пракса деполонизације северозападне територије била је борба против пољског утицаја, а не никако против белоруских манифестација. Стога је потпуно разумљиво зашто је пољска страна ову царску праксу критиковала и критикује, али према Белорусима се ова пракса није примењивала. На тај начин, учествујући у борбама са побуњеницима, војници и официри руске армије су индиректно, не сумњајући у то, припремили тло, да се у блиској будућности, може изродити таква појава као што је белоруски национализам. Тј. гушење устанка одиграло је одређену улогу у појави белоруског пројекта, при чему се то, треба напоменути,

15 Тишков В.А. Шта је Русија и руски народ // Pro et Contra. 2007. мај-јун. – С. 34.

одиграло случајно и нико од руске елите није тежио стварању новог белоруског идентитета као појаве, која претендује на сепаратизам. Белоруски национализам није тако једнозначан, како се чини. Јер већина раних белоруских националиста били су римокатолици, тј. с почетка су васпитавани као Пољаци и тек потом, делимично или потпуно, променили су пољски идентитет у белоруски. Ипак, сада није реч о томе.¹⁶ **Поента је да би савремена Белорусија била неизводљив пројекат без гушења Пољског устанка 1863-1864. године. Па зашто Белоруси не поштују успомену на оне који су страдали успостављајући ред и закон? Зашто савремени Белоруси доживљавају догађаје 60-тих година XIX века само са тачке гледишта побуњеника, тј. људи који су желели обнову Пољске, а не са становишта администрације или обичних сељака, који су, на тој територији, били претежна већина. Па од побуњеника у првом реду није страдала руска армија, већ управо цивилно становништво.¹⁷** То је због постојања конструисаног историјског сећања. Рани белоруски националисти били су људи, васпитани на пољској култури, који због разних околности нису добили друштвени статус на који су рачунали. Будући да су аутсајдери и за пољску и за руску оријентацију, ови људи су нашли нешто алтернативно, прелазну – белоруску оријентацију. Али не као суборијентацију у оквиру ширих представа о Белорусима као Русима или као Пољацима, већ као засебну, потпуно суверену оријентацију. Наравно, новонасталој

16 Као анализа стања белоруског национализма дореволюционарног периода, погледај: Гронски А.Д. Проблем белоруског национализма на почетку XX века // Управа друштвених и економских система [Електронски извор]: многопредмет. науч. журн. – 2008. № 1. Орёл: ОрелГТУ. С. 1–32. // www.bali.ostu.ru/umc/arhiv/2008/1/gronskiy.pdf

17 О жртвама међу цивилним становништвом од стране побуњеника, на пример, погледај: Архивски материјали Муравјовског музеја, који се односи на пољски устанак 1863 – 1864. године на северозападној територији. В 2 ч. Ч. 1. Преписка о политичким пословима грађанске управе од 1. јануара 1862. до маја 1863. године / Сост. А.И. Миловидов. Вилна: Губернијска штампарија, 1913. С. 427; „Велика ствар, што ћемо слушати ова трабуњања, појмимо у цркву“// Научно-просветни интернет портал „Западна Русија“ [Електронски извор] – Режим приступа: <http://zapadrus.su/bibli/arhbib/700-vilenski-vestnik.html> – Датум приступа: 1.08.2013; Педесетогодишњица (1839-1889) уједињења са Православном црквом западних унијата: саборни чин и свечано служење 1839. године - СПб.: Синодска штампарија, 1889. С. 67. Хурскі В.У. Трагедія белай гвардыі. Беларускія дваране ў паўстанні 1863 – 1864 гг. Гістарычны нарыс і спісы. Мінск: Пейто, 2002. С. 10; Щеглов Г.Э. 1863-й. Заборавлене стране. Минск: ВРАТА, 2013. 128 с.; Побуњенички покрет у Гродненској губернији 1863 – 1864. године / сост. Т.Ю. Афанасьева [и др.]; под ред. Д.В. Карева. Брест: Академија, 2006. С. 82, 83, 239 и многи други

елити је било потребно да формира неки стандард белоруског понашања, идеолошких представа итд. А за оне васпитане на пољској култури, али који су рачунали на пројекат Белоруса, ближи су били они стереотипи, који су, чини се, у њима били од детинства. Управо они су били пренесени на белоруске идеје, мада не у целини, већ путем одређеног преправљања слика и допуњавања белоруским особинама. На тај начин су, стереотипи, важећи само за мали број људи, били проглашени као опшенародни. А у периоду раног Совјетског Савеза, када је почела политика укореењивања, група белоруских интелектуалаца, која је иступала са сличним идејама, добила је прилику уз помоћ административних ресурса да наметне своје стереотипе целом становништву на контролисаној територији.

Контролисано историјско сећање актуелно је и данас. Разлог томе је што се оно ствара вештачки, тј. погодно је за формирање „потребних“ слика и појмова, које се уплићу у представе о протоку историјског процеса и сервирају се као уобичајено историјско сећање.

С руског превела Татјана Вучинић-Маљевић

ЛИТЕРАТУРА

Архивные материалы муравьевского музея, относящиеся к польскому восстанию 1863 – 1864 гг. в пределах Северо-Западного края. В 2 ч. Ч. 1. Переписка по политическим делам гражданского управления с 1-го января 1862 г. по май 1863 г. / Сост. А.И. Миловидов. – Вильна: Губернская типография, 1913.

Беларусизация, 1920-я гады: Дакументы і матэрыялы. /Уклад. У.К. Коршук, Р.П. Плагонаў, І.Ф. Раманоўскі, Я.С. Фалей; Пад рэд. Р.П. Платонава і У.К. Коршука. – Мінск: БДУ, 2001.

Бордюгов Г.А. «Войны памяти» на постсоветском пространстве» – М.: АИРО-XXI, 2011.

«Громада, что мы будем слушать эти бредни, пойдем в церковь» // Научно-просветительский интернет-портал «Западная Русь» [Электронный ресурс]. URL: <http://zapadrus.su/bibli/arhbib/700-vilenski-vestnik.html> (Дата обращения: 1.03.2020).

Гронский А.Д. Проблема интерпретации Отечественной войны 1812 г. в Белоруссии. // Военная история России XIX–XX веков. Материалы V Международной военно-исторической конференции. – СПб.: Издательство СПбГУТД, 2012. – С. 14–29.

Гронский А.Д. Проблема белорусского национализма в начале XX в. // Управление общественными и экономическими системами [Электронный ресурс]: многопредметный научный журнал. 2008. № 1. Орёл: ОрелГТУ. – С. 1–32. // www.bali.ostu.ru/umc/arhiv/2008/1/gronskiy.pdf

Интервью информагентству «Хабар» (21.10.2019) // Официальный интернет-портал Президента Республики Беларусь. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/inter-vju-informagentstvu-xabar-22238/ (дата обращения: 2.03.2020).

Карский Е.Ф. Белорусы. В 3 т. Т. 1. – Минск: БелЭн, 2006.

Карский Е.Ф. Белорусы. В 3 т. Т. 3. Кн. 2. – Минск: БелЭн, 2007.

Крят Д. Лукашенко: никакого бряцания оружием // Сетевое издание SB.BY. Беларусь Сегодня. URL: <https://www.sb.by/articles/lukashenko-nikakogo-bryatsaniya-oruzhiem.html> (дата обращения: 2.03.2020).

Марозава С.В., Сосна У.А., Паноў С.В. Гісторыя беларусі, канец XVIII – пачатак XX ст.: вучэбны дапаможнік для 9-га кл. устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання. – 2-е выд., дап. і перагледж. – Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2011.

Паноў С.В., Марозава С.В., Сосна У.А. Гісторыя Беларусі Беларусі, канец XVIII – пачатак XX ст.: вучэб. дапам. для 8-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. мовай навучання; пад рэд. У.А. Сосны. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2018.

Повстанческое движение в Гродненской губернии 1863–1864 гг. / сост. Т.Ю. Афанасьева [и др.]; под ред. Д.В. Карева – Брест: Академия, 2006.

Пятидесятилетие (1839–1889) воссоединения с Православной церковью западнорусских униатов: соборные деянием и торжественные служения в 1839 году. – СПб.: Синодальная типография, 1889.

Сувалаў А.М. Праблема этнагенезу беларусаў у гістарыяграфіі канцаXVIII–пачатку XX ст. Аўтарэферат дысертацыі на суісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.09 – гістарыяграфія, крыніцазнаўства і метады гістарычнага даследавання. – Мінск: БДПУ, 2011.

Тишков В.А. Что есть Россия и российский народ // ProetContra. 2007. май-июнь. – С. 21–41.

Хурсік В.У. Трагедыя белай гвардыі. Беларускія дваране ў паўстанні 1863–1864 гг. Гістарычны нарыс і спісы – Мінск: Пейто, 2002.

Щеглов Г.Э. 1863-й. Забытые страницы – Минск: ВРАТА, 2013.

Alexander Gronsky

**FUNCTIONING OF CONTROLLED
HISTORICAL MEMORY IN BYELORUSSIA**

Abstract

The author investigates the mechanisms of forming the constructed historical memory in Byelorussia. The differences between constructed and natural historical memory are shown. Examples of the formation and functioning of controlled historical memory in Byelorussia are given.

Keywords: Byelorussia, constructed historical memory, Patriotic wars, Polish uprising, academician E.F. Karsky.
